

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ

УДК 140.8

DOI: 10.31651/2076-5894-2018-1-47-58

ЩЕПАНСЬКИЙ Віталій Вікторович,
кандидат філософських наук,
науковий співробітник, старший викладач
кафедри релігієзнавства і теології
Національного університету
«Острозька академія»,
e-mail: v.shchepanskyi@gmail.com

ГНОСТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЕМІЛЯ ЧОРАНА

Дослідження спрямовано на окреслення та осмислення чинників становлення антропологічного проекту Е. Чорана, що передбачає послідовне розв'язання таких задач: а) виявити джерела антропологічного проекту Е. Чорана у філософії посмодерної доби; б) наголосити на взаємозв'язку філософських поглядів Е. Чорана та М. Гайдеттера, а також вплив античного гностицизму на філософські погляди цього румунського філософа. Чинники домінування гностичної антропології і образу людини у філософській спадщині Е. Чорана інколи пов'язують із його зацікавленістю до рухів богомилів та катарів, що об'єднали його батьківщину на Балканах і Францію. Саме в ній він проживав другу половину свого життя. Автором доведено, що Е. Чоран один із перших мислителів ХХ ст., котрий спромігся імплементувати гностичну спадщину в постмодерний дискурс. Також було встановлено, що його ідеї були своєрідною рефлексією на виклик часу, пов'язаний із радикальною трансформацією світу та людини, що відбувся після Другої Світової Війни. В основі ідей Е. Чорана знаходиться гностична доктрина про «Злого Деміурга», яка є невід'ємною від його антропологічного проекту.

Ключові слова: Е. Чоран; гностицизм; антропологія, етика; природа людини; екзистенціалізм; песимізм.

Постановка проблеми. Еміль Мішель Чоран (фр. Сьоран¹) – румунський філософ, який досі є однією із загадкових постатей в історії європейської культури і філософії ХХ ст. Він – син румунського священика з невеличкого села в Карпатах, закінчив філософський факультет Бухарестського університету. Його вплив на розвиток філософії нині майже непомітний, але, навіть той, що все ж прослідковується, контраверсійний. У творчості Е. Чорана озлоблена маргінальність поєднувалася із крайнім цинізмом, а епатажність і нонконформізм зробили його відомим у певних колах тогочасних європейських інтелектуалів. Нав'язлива самоізоляція й апелювання до гностичної та буддійської традиції помістили філософію Чорана в авангард континентальної філософії, а його своєрідна консервація, навіть старомодність викинули за лаштунки драми людського мислення. Всі ці особливості його мислення створили певний спектр проблем, які втілилися у його філософії. На нашу думку, неогностицизм Е. Чорана заслуговує окремої уваги для дослідження, так само як і пошуки витоків його мислення. Оскільки він належав до феномену «румунського» інтелектуального кола, яке впродовж другої половини ХХ ст. дало Європі визначні імена: М. Еліаде та Й. Йонеско, К. Нойку і М. Вулканеску, також М. Себастьян і П. Целян. Усі вони народилися і зростали на території «Великої Румунії».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постать і філософські погляди Е. Чорана ставали об'єктом дослідження хорватсько-американського філософа Т. Суніча [1]. Він виділяє унікальність нігілізму серед інших європейських філософів-нігілістів ХХ ст., зокрема його

¹ Після війни Е. Чоран майже всі свої книги, що виходили французькою мовою, підписував як Сьоран.

балканський компонент. До розгляду політичних студій Е. Чорана звертається Т. Ліготті у своїй праці «Змова проти людської раси» [2]. Серед українських дослідників варто виділити текст А. Дністрового, який вперше представив погляди румунського філософа для українського читача [3]. Біографія Е. Чорана стала об'єктом дослідження А. Ленель-Лавестин. Вона представила свої напрацювання у книзі «Забутий фашизм: Іонеско, Еліаде, Чоран» [4].

Метою статті є висвітлити основні біографічні етапи становлення філософських поглядів Е. Чорана, які призвели його до написання праці «Злий Деміург», а також проаналізувати рецепцію гностичних поглядів румунського філософа у зазначеній праці.

Виклад основного матеріалу. Слава до Е. Чорана в Румунії прийшла ще за часів юності, коли він видав свою першу книгу «На вершинах відчаю» (1934). Його філософська спадщина переповнена похмурим скепсисом, яким він привертав до себе увагу різних інтелектуалів Румунії у період з 1932 до 1940 рр. та Франції з 1949 р., коли вийшла французькою мовою збірка есеїв «Трактат про розпад». Політичне минуле, яке приховував Е. Чоран, змусило його відмовитися від самого себе, викинути румунський паспорт і змиритися із суспільним *неприйняттям*. Про це докладно пише у своїй книзі французька дослідниця А. Ленель-Лавестин «Забутий фашизм: Іонеско, Еліаде, Чоран» [4]. Він так і не став громадянином Франції. Після невдалих спроб знайти своє місце на службі дипломата фашистської Румунії він вирішує вести життя вічного студента. Навчаючись в Німеччині, а потім живучи у Франції, румунський філософ не пройнявся ні філософією М. Гайдеггера, ні екзистенціалізмом Ж. П. Сартра. Він цілковито перебував у «філософії життя» власного бачення, переповненої гностичним песимізмом, античним скептицизмом і буддійськими трактуваннями людської свідомості. Найближче у своїх поглядах він наблизився до німецького мислителя Л. Клагеса, лекції котрого він слухав, перебуваючи на грантовій програмі у Німеччині 1930-х рр. Саме там він позитивно сприйняв політику Гітлера, яким деякий час захоплювався.

Життя подарувало Чорану лише чотири місця пам'яті: «дитинство», спогади про яке він буде зберігати лише з теплотою; студентський Бухарест із дискусіями в будинку М. Еліаде серед «молодого покоління Румунії»; стипендіальну програму в Німеччині, де студент із Румунії слухав лекції Л. Клагеса і виступи Гітлера; Париж – місто, у якому Чоран прожив другу, напевно, найпродуктивнішу частину свого життя. Саме Париж став містом, де румунський філософ піддав себе археології пам'яті. В ньому цей емігрант-утікач віднайшов самого себе і зрозумів своє призначення у світі.

«Заочним вчителем» для Чорана став один із його найближчих друзів – М. Еліаде, лідер цілого молодого покоління румунських інтелектуалів. Він познайомив Е. Чорана із філософією буддизму, тантричною доктриною, вченням гностиків та ведичними текстами. Саме лекції М. Еліаде про східну релігійність та філософію стали основою Чоранової творчості на все життя. Пасажі про буддизм і гностицизм будуть перекочувувати з одного есе в інше, від афоризму до афоризму в кожній книзі Е. Чорана. Другим його вчителем був Б. Фондане, також румун, який проживав у Парижі. Після їхньої зустрічі молодий інтелектуал із Румунії остаточно пориває зі своїм політичним минулим, змінює своє негативне ставлення до євреїв та політики і за власним бажанням витісняє себе в соціальний маргінес – стає апатридом. Недовге знайомство двох румунських емігрантів 1941 р. повністю реформувало погляди молодого румунського інтелектуала. Саме Б. Фондане відкрив для свого нового друга творчість Ларошфуко і маловідому французьку літературу.

7 березня 1944 р. Б. Фондане і його сестру за доносом сусіда було відправлено в концтабір Освенцим, де вони й загинули. Це була одна із найбільших трагедій у житті Е. Чорана. Після цього його тексти стають песимістичнішими, переповненими ідеєю приреченості людини в історії. Починаючи з 1949 р., він стає публічною фігурою, його постійно запрошують на різноманітні інтелектуальні зустрічі. Він же зазвичай відповідає на них відмовами і відмовляється від будь-яких премій та почесей, обираючи життя відлюдника, світського аскета, вічного студента. Другою найбільшою трагедією для Чорана стає те, що він уже не може бути студентом у свої 40 років.

Нині важко сказати, що саме в творах Е. Чорана зачудовувало його сучасників. Можливо, це був його літературний геній, або особлива меланхолійність румунського народу. Інтерес до його афоризмів свідчить не так про оригінальність цього філософа, а швидше про близькість та актуальність для нас. Він стає популярним під час студентських бунтів у Франції 1960-70-х рр. ХХ ст. Саме тоді література, що розвивалась усупереч конформізму, починає розглядатися з нової точки зору. У Німеччині Е. Чоран стає знаменитим після перекладу його книги «Трактат про розлад», що здійснив «поет із Буковини» П. Целян. Цим двом інтелектуалам вдалося порозумітися через схожість у характері та поглядах на літературу. Вони були вихідцями із «Великої Румунії», котру обоє втратили, і кожен з них намагався віднайти для себе своє місце серед власного розпаду.

Творчість Е. Чорана заново відкрила негативізм Сходу, гностичну містику і проблему дуалізму, скептицизм Піррона і філософію кінізму; негативну антропологію та маловідомих французьких митців, як «страх перед історією» він розділяв зі своїм другом М. Еліаде. Саме через нескінченність чоранових тем, які він розкриває у своїх есе, афоризмах і записних книгах, писати про цього мислителя можна тільки під певним кутом зору, оскільки спроби охопити все будуть марними від самого початку. На думку хорватського філософа Т. Суніча, «Чоран був унікальним мислителем, песимістом, песимізм якого перемагав песимізм як явище в цілому. Людина, що веде боротьбу з нігілізмом методами самого нігілізму. Його філософія була направлена на відновлення досократичного мислення, а саме філософії Геракліта, де образ вогню мав вагоме значення. Енергія вогню або божественної іскри в людині веде до знання, до звільнення із в'язниці матеріального і може створити конструкт реальності» [1].

Утім, якщо його думки незліченні, то його основні світоглядні принципи є цілком наочними: їх можна розгледіти та відчутти. Як справжній філософ, він готовий створювати *проміжні стани* і поставати в образах забутих інтелектуальних систем, що колись підкорили Схід, хоч і на незначний час. Таких *проміжних станів* і тем у творчості Е. Чорана є декілька, оскільки тільки в розмаїтті тем можна простежити *Інакшість* його філософії від тогочасних актуальних для румунської філософії екзистенціалізму чи постмодернізму. Тем у його творчості можна розгледіти багато, однак у нашій розвідці будемо акцентувати увагу на «темній» релігії гностиків. Окрім неї у його письмі прослідковується лінія буддизму й античного скептицизму – це три основні джерела, що надихали румунського мислителя.

Е. Чоран віддавав перевагу буддійським трактатам, вченню гностиків, творчості античних скептиків і кініків: Піррона і Секста Емпірика, Діогена. Така комбінація уможливила йому виголошувати крайній песимізм і скептицизм, що доводив людську думку до самого краю її можливостей: заперечувати самого себе, своє тіло і своє буття, тим самим створивши простір для нового початку. А. Дністровий влучно вказав на деяку схожість поглядів Е. Чорана, що збігатимуться із думками М. Гайдеггера. Останній висловив їх у своїй праці «Європейський нігілізм», особливо щодо аксіології. За ним, цінності людини – це лише вигідні умови гри, яку ми приймаємо як нав'язливу реальність, що нас оточує [3, с. 14].

Типовим для цього румунського філософа стає образ людини, яка зачинилася у своїй кімнаті серед великого міста. Наш сучасник, румунський письменник – Матей Вішнек, написав п'єсу про Е. Чорана «Масандра із краєвидом на смерть», яка описує життя відлюдника у великому місті. Масандра в ній набуває особливого значення для мислителя і перетворюється в ідеальний простір, що дає змогу зафіксувати та зберегти всі безсонні ночі, всі страждання гностика ХХ ст. Стале помешкання є формою затримки – обманним маневром, завдяки якому він відмовляється бути присутнім в історії. Однією із найцікавіших ідей Е. Чорана є його власний погляд на «випадіння із часу». За ним той, хто випадає із часу, потрапляє в особливий простір, тобто туди, де щось осмислити вже абсолютно неможливо, туди, де закінчується історія, і все повторюється знову і знову. Для нього постмодерн – це втілення безкінечної деградації, стан людської історії, у якому ніщо не має сенсу, окрім безумства. Це – світ, у якому все вже давно пояснено. Людська істота вперше опинилася

сама перед собою лише в епоху постмодерну. Але коли це сталося, і людина усвідомила цю тотожність, вона ніби випала з історії.

Е. Чоран твердив, що людина досягає найнижчої межі, кінцевої ситуації деградації, що викликає неможливість рухатися далі вниз. Більше немає надії на те, що в кінці падіння виникне ще одна прірва. Принцип «падіння» притаманний абсолютно всім людям, він закладений у нас із самого початку історії. Так, наприклад, в авраамістичних традиціях історія починається з того моменту, коли відбувається гріхопадіння першої людини. Саме падіння визначає сутність людини: наскільки глибоко ми можемо впасти у прірву нашого буття, тим ми і є насправді. Одна із максим філософської думки Е. Чорана: «Людина – істота занепадаюча» [5, с. 466]. Давні легенди, історії значно частіше описують падіння людини, ніж її вознесіння, це властиво лише тим, хто має частину божественного світла. Тут також можна вловити відголоски гностичних легенд: до істинного світла здатні піднятися лише ті душі, що змогли розпізнати в собі божественне світло, випадкові іскри, що були розкидані у Всесвіті під час формування Космосу. Усі, хто не зміг розпізнати це світло, приречені на падіння та забуття. Звісно, падіння людини у християнській перспективі можна розглядати як особистий вибір людини. Е. Чорана взагалі складно вписати у християнську традицію, оскільки він розуміє падіння людини в античній ретроспективі. Людина – це лише тління вогнища, що згасає; надлам у людині трапився від самого початку її історії.

Падіння було б неможливим без мімікрії людини свого першообразу, що розпочав нашу історію. Таке налаштування свідомості зводить нас до інфантильної відкритості та очікування несподіваного. Археологія думок збирає уламки нашої історії і водночас перетворює їх у наратив, що оповідає нам про події далекого минулого. Це копітка робота – творити свою систему поглядів, розповідати все, що встигла побачити людина під час свого падіння. Ці ідеї починають жити своїм життям, доля речей стає незалежною від долі людини, пов'язаною з ними. Кожна окрема річ стає енциклопедією історії падіння людини, фіксацією людського страждання і точкою того, що наш час приречений на завершення. Для Е. Чорана, світ є завершеним і впорядкованим. Просто зараз він перебуває у стані *розпаду* – у кожному його предметі. Проте його ставлення до речей та *розпаду* не обмежується лише історією про падіння людини. Його інспірує проміжний стан переходу розпаду органічної матерії і той момент, коли цей розпад дає, формує нове життя на рівні хаосу ще не впорядкованих молекул, які містять у собі потенцію до творіння. Саме в цьому полягає природа *злого деміурга*, що прихована в природі падіння людини.

Книга «Злий деміург» побачила світ у 1969 р. як результат зрілої філософії цього румунського мислителя. У ній філософські погляди Е. Чорана перетворюють його у споглядача занепаду та розрухи всього живого, особливо людини. Вона, переповнена гностичними метафізичними мотивами і антропологією, була написана в Парижі французькою мовою. Весь свій час у Парижі Е. Чоран переховувався від набридливих персонажів, що намагалися його викрити, розкопуючи минуле та намагаючись приплести його до «Залізної гвардії» та до єврейської трагедії в Румунії. За Е. Чораном, таємничим витокотом сьогодення є лише Божественна іскра, що заблукала серед злої матерії. Це основна тематика його книги «Злий деміург» (*Le Mauvais Demiurge*), яка складається із невеликих за обсягом есе («Злий деміург», «Нові Боги», «Палеонтологія», «Зустрічі з самогубством», «Недосяжне позбавлення»). Цей текст витісняє автора з його теперішнього в час античності, коли молоде християнство протистояло гностичній ересі, коли східний містицизм заповнював елліністичну філософську думку. Це було відновлення еретичної традиції своєрідним симптомом інтелектуальної хвороби всієї філософії ХХ ст. і загалом суспільства, що відмовилося від боротьби за межі священного. У цьому столітті філософи, надаючи перевагу прозорості, синкретизму ідей, поєднуванню непоєднуваного, визнанням того, що все є істинним, досягнули цих меж і навіть переступили їх. Те ж саме трапилося і на початку нашої ери. Така думка створює можливість поглянути на історію гностицизму з нової точки зору, а саме з позиції самого гностицизму.

Центральна праця Е. Чорана з гностичними мотивами «Злий деміург» є яскравим прикладом домодерного мислення у модерному світі. Завдяки їй Е. Чоран входить у поле європейської філософії, зануреної у маргінальні й аскетичні мотиви пізньоантичного світу. Г. Йонас у своєму дослідженні «Гностицизм» намагається пояснити цей феномен. У якості експерименту він аналізує зустріч домодерної гностичної традиції із сучасним світом, особливо з екзистенційною філософією, представником якої можна вважати Е. Чорана. Цей німецький філософ провів докладний теоретичний аналіз світоглядної доктрини пізньоантичного руху під назвою гностицизм. Він робить новаторське порівняння, провівши паралелі із традицією, яку він досліджував, із сучасним йому екзистенціалізмом та нігілізмом. Будучи учнем М. Гайдеггера, Г. Йонас мав можливість порівнювати ці світоглядні позиції зсередини, а не здійснювати герменевтичну інтерпретацію різних текстів. Із цього приводу він писав: «Досвід, який я отримав у школі Гайдеггера, дав мені можливість побачити ті аспекти гностичної думки, якими я нехтував раніше» [6, с. 319]. Хоча філософські надбання Е. Чорана неможливо порівнювати із роботою М. Гайдеггера, про якого румунський філософ завжди висловлювався недоброзичливо.

На думку Г. Йонаса, джерела модерного європейського нігілізму та екзистенціалізму знаходяться саме у світоглядній структурі гностичної релігії. Для нас це твердження є досить цікавим, оскільки вповні пояснює бачення Е. Чораном світогляду гностиків, яке він висловив у праці «Злий деміург». Тема закинутості людини у світі, непередметна порожнеча, що породжує меланхолійну свідомість, відкриваючи нескінченні можливості людського розвитку, є типовою в есе цього румунського філософа. Для Г. Йонаса таке мислення є своєрідною кризою, і, за ним, «джерела кризи мають коріння в сімнадцятому столітті, коли сформувалася духовна ситуація людини Нового Часу» [6, с. 321]. Такі настрої, що знайшли місце у філософії ХХ ст., втілені в атеїстичному екзистенціалізмі у вигляді категорій «ніщо» і «закинутість». На думку Г. Йонаса, ці ідеї досить близькі до пізньоантичного гностицизму. Нездоланний дуалізм, який був притаманний європейській філософії, «існує між людиною та світом, між світом і Богом» [6, с. 326]. Так, для гностицизму центральною ідеєю є протистояння людини зі світом і Богом, а сам світ створений «злим деміургом». Центральною проблемою в есе Е. Чорана постає осмислення місця людини, котра є атрибутом космосу як «злої матерії». Для гностичної аксіології «людина не може зробити нічого кращого, ніж залишитися вірною кодексові законів, у такий спосіб відігравши наперед встановлену їй роль у космічній схемі. Пневматик, як духовна людина, не належить до жодної духовної об'єктивної схеми і стоїть вище від космічного закону, перебуваючи поза межами добра і зла» [6, с. 322].

Для нашого дослідження аналіз Г. Йонаса є надзвичайно важливим, оскільки він пояснює всі категорії гностичного світогляду, що є наявними у праці «Злий деміург» Е. Чорана. Категорії «покинутості», «злого деміурга», «випадіння людини із часу», «падіння людини», «злої матерії» та інші наявні в кожному його есе. Румунського філософа надихав мотив інтуїтивного відчуття безкінечності буття, закинутості індивіда в ньому та ворожість до нього світу. Такі мотиви у філософії були «езотеричними» та «антисучасними» для філософії ХХ ст. Поняття «злий деміург» містить у собі метафізичне підґрунтя. Найбільш докладно цю світоглядну категорію у європейському варіанті розробив гностик Маркіон, а східний варіант дуалістичного гностицизму найкраще втілювався в маніхействі, про що у своєму дослідженні зазначає російський дослідник гностицизму А. Хосроєв [7, с. 72].

Перед тим, як перейти до аналізу праці «Злий Деміург», потрібно пояснити витоки поняття «злий деміург». У Маркіона це поняття постає як розуміння протиріч креаціоністської перспективи Старого Завіту, іудейської духовності та метафізичної сутності одкровення Ісуса Христа. Таке розуміння отримало назву «гностичного дуалізму». Послідовники цієї течії усвідомлювали важливість креаціонізму, що був описаний у Старому Завіті, і водночас значимість християнського Євангелія. Дуалістичний підхід послідовників Маркіона стверджує

наявність не одного, а двох божественних принципів – старозавітного і новозавітного Богів. Старозавітний Бог, Яхве, для гностиків-дуалістів є деміургом, тобто «злим Богом», творцем замкнутої системи, що містить у своїй суті відчуженість. Нігілістична система креаціонізму вказує на те, що людина і світ – результат прикрої помилки або гордині. Для Маркіона старозавітний Бог іудеїв стає тираном, наглядачем тюрми, що заманює світлові еманції «доброго Бога» (Трійці) в темряву матеріального буття. Визнаючи реальність креаціонізму, гностики-дуалісти вбачають у цьому лише негативний аспект. Закон Мойсея для них стає маніфестом рабства та приниження. Послідовники Маркіона вважали, що в тілі людини розміщені божественні сили «доброго Бога» (світлові еманції – «іскри»), які перебувають у полоні і муках під тиском «нічого», тобто знаходяться в темниці «злого деміурга».

Висловлюючи власні погляди, Е. Чоран водночас повністю поділяє позицію гностиків-дуалістів. Помилковість і випадковість творіння людини та світу є центральним мотивом есе «Злий деміург»: «Напевно, із самого початку існування часу, коли в тисняві хаосу зароджувалося життя, відбувся певний неосяжний для людського розуму збій, котрий проявляється в недосконалої, якщо не теорії, то практики людства» [5, с. 24]. Це досить типове бачення для всіх гностичних систем. Людина за своєю суттю – це випадковість, що опинилася в матеріальному світі через егоїстичну природу «злого деміурга»: «Складно, неможливо повірити, що у цьому скандалі був замішаний праведний Бог, наш Отець Небесний. Ні, все підштовхує на ту думку, що він не мав ніякого відношення до творіння, що творіння – справа рук іншого, злого і підступного божества» [5, с. 24].

Елліністичний геній гностиків не дав чіткої відповіді на питання, чому саме існує два Божества (винятком є лише маніхейство, що запозичило дуалістичне вчення із зороастризму і мало чітке вчення про виникнення злого та хорошого деміурга), намагаючись пояснити, що зла природа зародилася в доброму Богові, і він все ж таки є єдиним. Е. Чоран дає свою оригінальну відповідь на цю проблему, він вважає, що добро не здатне творити, оскільки йому не вистачає уяви. На думку румунського філософа, хороший Бог не наділений всемогутністю у цьому світі. Добро завжди анемічне. Хороший Бог для Е. Чорана не здатний нікому допомогти, оскільки він слабкий. Людина може зустрітися з ним лише тоді, коли вийде у позаісторичний вимір, а для цього потрібно вести особливий спосіб життя. Коли людина переповнена лінню, їй набагато легше звертатися до дієвого Бога, творця й організатора Всесвіту.

Г. Йонас твердить, що «Основною рисою гностичної теології є радикальний дуалізм, яким визначаються відносини між Богом і світом та, відповідно, світом і людиною. Божество абсолютно надсвітлове і природа його чужа цьому всесвіту, не ним створена і не ним управляється, воно їй повністю протилежне; божественне царство світла, самодостатнє і далеке, протистоїть космосу як царству темряви. Світ являє собою творіння нижчих сил, які хоча і можуть відбуватися опосередковано від Нього, насправді не знають істинного Бога і перешкоджають пізнанню Його в космосі, яким вони керують. Походження цих нижчих сил, архонтів (правителів), і загалом весь порядок буття поза Богом, включаючи світ як такий. Справжній Бог прихований для всіх цих створінь і непізнаваний у природних явищах. Пізнання Його вимагає надприродного одкровення й уяви, і навіть після цього Його може бути важко виразити інакше, ніж у негативних термінах» [6, с. 58].

Е. Чоран усе ж визнає наявність у матеріальному «злому» світі слідів доброго «інертного» Бога. За вченням гностиків, ці сліди – це «Божественні іскри», що знаходяться в людині. Для розуміння того, що ж є у світі від доброго божества, варто розглянути гностичну антропологію. За нею людина – це троїста структурна модель, яка складається із плоті, душі та духу. Плоть і душа є продуктом «злої» матерії, тобто творіння «злого деміурга». Таким чином, ці дві іпостасі людської сутності ув'язнені в реальності і підкоряються визначеній долі (гностична дефініція – «гемармен») [6, с. 60-61]. У душі людини є місце, де прихована «пневма», тобто «Божественна іскра» – частина «доброї» Божественної сутності, що потрапила у цей світ випадково, а «злий деміург» або архонти утримують цю частинку світла

примусово в тілі людини. Пробудження цієї «іскри» відбувається через знання того, чим вона є насправді. Він припускає наявність такої «іскри» в нашому світі: «Очевидно, у цій боротьбі зло отримало збиток, оскільки не могло не заразитися добром, – ось саме тому в нашому світі не все цілком погано» [5, с. 25]. Оскільки зло є в основі всього, що нас оточує, то намагання довести, що добро в нашому світі може перемогти, є недоречним. Як наслідок, система втечі «доброї» людської сутності («Божественної іскри») з цього світу є цілком логічним наслідком і перспективою людського життя.

Звісно, Е. Чоран не є послідовником конкретної гностичної школи, тому в його есе можна зустріти вияви синкретизму гностичних теорій. Наприклад, він виділяє три керуючі основи в цьому світі: безсильний Бог, «злий деміург» і диявол. Це відрізняється від поглядів Маркіона чи маніхеїв, яким притаманний дуалізм Божественного. На його думку, диявол – це представник деміурга на землі. Він виконує адміністративні доручення нашого творця. Е. Чоран розвиває теорію, за якою функція деміурга є компенсаторною у житті людини; він для нас є дуже корисним, адже ми можемо легко «повісити» на нього всі свої гріхи та невдачі. Оскільки ж люди є творінням недосконалого, то наші дії не несуть за собою ніякої відповідальності: «Куди важливіше знайти в божестві джерело своїх пороків, ніж чеснот» [5, с. 26]. Далі він докладно аналізує можливість того, що природа Божества насправді може бути єдиною, але проходить дві стадії розвитку. Перша – це Бог мудрий, нематеріальний, самодостатній, який себе ніяк не проявляє. Це стомлений вічним буттям Бог, що перебуває у постійному сні. Друга стадія – це Бог, що прокинувся, повний сили та енергії життя. Але через свою бурхливу діяльність після сну він робить помилку за помилкою, у результаті чого виникає людина і світ. «Якщо вдуматися в цю гіпотезу, вона не дуже зрозуміла та чітка, тому не є кращою, ніж гіпотеза про двох різних Богів» [5, с. 27].

Духовна особистість, на думку Е. Чорана, повинна відмовитися від усього матеріального, адже «глибинний духовний досвід починається там, де закінчується влада деміурга» [5, с. 28]. Людина відчуває, що весь світ – це «зло», яке потрібно ігнорувати, щоб не бути причетним до деміурга. Цей шлях у гностичній релігії вибирають пневматики, тобто духовні люди. Вони відмовляються від благ земного світу, ведуть аскетичний спосіб життя, щоб звільнити божественну природу в собі. Це вчення у гностицизмі було розроблене Маркіоном та маніхеями, пізніше воно знайшло своє поширення серед послідовників богомилів та катарів. Про те, що Е. Чоран був ознайомленим із вченням Маркіона, свідчить чітка згадка про античного мислителя в есе «Злий деміург» [5, с. 29].

Окрім цього він виділяє два типи людей, наслідуючи гностиків: «психіки» та «пневматики». «Для зовнішньої людини (*психіка*. – прим. В. Ш.) творець – це основа основ, а для внутрішньої людини (*пневматика*. – прим. В. Ш.) творіння – це зайвий епізод, безглузда і непотрібна вигадка» [5, с. 27]. Бажання бути і діяти в цьому світі – це лише слідувати образу деміурга, тобто творця нашої плоті та душі, і привносити у творіння щось своє. На думку Е. Чорана, без цього імпульсу не було би бажання піддаватися потребам плоті. Найбільшої критики від нього отримує феномен дітонародження. Чіткий, навіть дещо фанатичний, антинаталізм також бере свій початок із гностичного джерела. Оскільки заповідь «Плодіться і розмножуйтеся!» приписана «злому деміургу», щоб протистояти цьому, потрібно відмовитися від неї. Так само, як і гностики, Е. Чоран не намагається нівелювати саме життя, він лише піддає сумніву бажання створювати «потомство». На його думку, хвороба землі полягає в тому, що стало надто багато плоті, яка заповнює собою весь її простір. Ми можемо насолоджуватися місцевістю без людей, а коли там з'являється представник людського виду, ми відразу переповнюємося сумом.

Такі думки можна зустріти фактично у кожній його книзі чи афоризмі. Людське життя, особливо в його виробничій формі, стає об'єктом критики цього румунського філософа. За ним, саме людська плоть є основою царства «злого деміурга». Потрібно відмовитися від неї, зупинити її розмноження. Е. Чоран стверджує правильність вчення про

бездітність катарів та богомилів. Розмноження – це лише засіб, що приносить тимчасове задоволення, а задоволення – це, своєю чергою, замітник радості, призначений, щоб відволікати нас від того, що все творіння несе в собі відбиток злого умислу деміурга.

Саме він і є джерелом нашого буття у світі. Фактично, Е. Чоран вказує на приреченість людини, якщо та не відмовиться від задоволення та утіх земного життя. Людина буде лише інструментом заради егоїстичного самовдоволення деміурга. Ілюзорність задоволення ми розуміємо, коли отримуємо справжню насолоду пізнання, коли отримуємо екстаз від того, що пробудилися: «Насолода – це вища ступінь, пік задоволення, але саме в мить апогею воно усвідомлює своє уявність. Тоді воно приголомшує порожнечою» [5, с. 32]. Коли людина усвідомлює порожнечу задоволення, вона має шанс на порятунок. Такий порядок усвідомлення є і у вченні гностиків. Ось що говорив Валентин про звільнення: «Звільнення – це знання того, ким ми були і ким стали; де ми були і куди закинуті; куди ми прагнемо і що покутуємо; що таке народження і що – відродження» [8, с. 425]. Таким чином, уся гностична мораль Е. Чорана побудована на тому, щоб звільнити людський дух від в'язниці плоті, а це можливо, якщо людина відмовиться від потомства і позбавиться бажання задовольняти свою плоть.

Деміург у будь-який момент може знищити своє творіння, навіть влаштувати так, що загине сам разом зі своїм дітищем. Е. Чоран висловлює сподівання, що деміург переоцінить результат своїх дій і змінить хід речей. Хоч і на його думку, людська філософія вже давно знищила деміурга, і ми опинилися у просторі, де самостійно робимо вибір: продовжувати страждати в цьому світі чи звільнитися самотужки. Бог (деміург) в уяві людини мертвий: «З ним стільки воювали задовго до нас, що немає ніякого сенсу знову нападати на труп. Але все ж таки для нас він ще щось значить, викликає у нас певні відчуття, хоча б навіть докір того, що вбили його не ми» [5, с. 27].

Розмірковуючи над власним життям, Е. Чоран висловив думку, що людина не хоче позбавлятися Бога, кожен індивід пов'язує з ним всі біди цього світу: «Розмірковуючи про власне життя взагалі, про його коріння, ми захоплюємося і потрапляємо в жах – це насправді жахаюче чудо, і походити воно може лише від *Нього*, від самостійного Бога» [5, с. 32]. Фактично, він визнає, що людська природа та її здатність до порятунку завдячує саме анемічному Божеству. Деміург існуватиме доти, доки людина не подолає відчуття захопленості, страху та трепету перед усім живим і суцям. Як висновок, Е. Чоран робить уточнення: щоб подолати ці відчуття, необхідно добратися до його коріння, знищити його основи. Потрібно перебудувати світ наново, замінити деміурга, тобто довірити себе «Іншому» творцю.

Ідеальну релігійну етику для людини Е. Чоран знаходить у поглядах середньовічного руху богомилів і катарів. На прикладі проблеми людського самогубства, яке, на його думку, мало би утвердитися в етиці як моральна норма, він послідовно вибудовує концепцію, що життя – це випадковість, що повільно скочується до покори деспотичній долі. Наводячи приклад етики стоїцизму, що приймає самогубство як можливість людського вибору, Е. Чоран стверджує, що такий крок був єдиним гідним шляхом для завершення людського життя. Він покликається на гностичну традицію, нібито світ створений не істинним Богом, а лише деміургом, тому немає ніякого сенсу ставити собі перепони, щоб закінчити життя самогубством. Е. Чоран доходить висновку, що найкращим варіантом для людини буде такий розвиток подій: «Деміург нарешті усвідомлює свою недосконалість, винить самого себе в цій недосконалості, сам себе карає. Він зникає із власним творінням без жодного втручання людини» [5, с. 81]. Етика гностичної традиції передбачала можливість самогубства. Наприклад, маніхеї вважали, що оскільки самостійне позбавлення життя лише зміцнює владу злого деміурга, тому аскетизм найкращий спосіб протистояти йому. Такий світогляд передбачав відсутність продовження роду людського, що, на думку Е. Чорана, була найкращою ідеєю, яку втілили катари і богомили в середньовічній Європі.

Він стверджував, що знаходиться в очікуванні «Нових Богів». Саме таку назву має друге есе у збірці «Злий деміург». Очікування є невідворотнім, оскільки має своє коріння у

людській природі. Звертаючись до аналізу історії становлення християнства в I-V ст., Е. Чоран покликається на свідчення гностиків та Юліана Відступника, які досить скептично ставилися до розвитку нової релігії. Це очікування найкраще втілилося, на його думку, в очікуванні апокаліпсису і розробці утопічних теорій. Ми завжди перебуваємо в передчутті або кінця світу, або щасливого майбутнього. Ці дві крайнощі заповнили всю соціальну і релігійну філософію XX ст. Людство постійно перебуває в очікуванні майбутнього, яким би воно не було, і вважає, що наш обов'язок полягає у тому, щоб прискорити прихід цього майбутнього. Як відзначає італійський філософ Н. Абаньяно у своєму аналізі чоранової творчості: «Звільнитися від такої проєкції може лише внутрішнє ядро «Я» – позачасове начало нашої природи» [9, с. 295]. Для цього потрібно інтеріоризувати ностальгію чи очікування, що приносить нам розчарування в майбутньому. Все це для того, щоб створити штучну ауру відчуття щасливого майбутнього, яке ми водночас так оплакуємо й очікуємо: «Рай знаходиться у глибині нашого буття, схоже на «Я» в «Я», щоб досягнути його, потрібно обійти всі минулі види раю, полюбити або зненавидіти їх із тупістю фанатизму, дослідити і потім відкинути завдяки компетентності, що тягне за собою розчарування» [9, с. 296].

Піддаючи аналізу історію християнства перших століть нашої ери, Е. Чоран робить це з точки зору відстороненого гностика. Цитати Цельса чи Юліана Відступника, які характеризують ставлення інтелектуалів пізньоантичної епохи до християнства, обіграні цим румунським філософом досить оригінально. Це позиція людини, що приймає сторону критиків християнства, але не відмовляється від ідеї «розіп'ятого Бога». Аналізуючи причини перемоги християн, він виокремлює їхню войовничість, яка приходить завжди з «новими богами»: «Войовничість – спільна риса характеру нових людей і нових богів» [5, с. 37]. Проти цієї войовничості язичники змогли лише застосувати зневагу до молодого релігії без коріння і без історії. Критикуючи прісний стиль Отців церкви, Е. Чоран звертає увагу на ті джерела, які ігнорують у християнському середовищі. Він намагається поглянути очима людей, які були сучасниками давніх римлян, котрі спостерігали за зародженням і становленням християнства: «Без року три дні як вони об'явилися на світ, нова порода людей, без роду, без племені та традиції, що піддають осуду релігійні та громадянські основи. Вони переслідуються законом, на них поставлена печатка зневаги, а закінчать вони тим, що ними згідують» [10, с. 297]. Центральним рушієм для розвитку нової релігії, за версією Е. Чорана, було не стільки прагнення спасіння, як неприйняття античного світу, зокрема його моралі та звичаїв. Водночас він наголошує на словах Юліана Відступника, що під час правління Тиберія та Клавдія жоден інтелектуал не прийняв ідеї християнства.

Намагаючись пояснити конфлікт між римським язичництвом і новою релігією, Е. Чоран вдається до аналізу світогляду римського язичника і «молодого» християнина. У Римській імперії поклонятися багатьом богам – це запорука того, що можна отримати більше шансів на спасіння. Тоді ж як християни вважали ідолів втіленням демонічного, або в кращому випадку пережитком політеїзму. Враховуючи те, що християнство виникає в лоні іудаїзму, Е. Чоран наводить думки Цельса і Юліана Відступника щодо цього. Вони вважають релігію Іудеї цілком прийнятною і традиційною, навколо ідеї єдиного Бога виник цілий народ, який зумів протистояти натиску інших релігій і залишитися живим на тлі історії. На думку Юліана, поклоніння одному Богу – це єдина помилка іудеїв, адже тим вони ображали інших жителів імперії. Письмо християнських авторів було надто простим і не могло протистояти творам Цицерона чи Плавта. Про це, зокрема зазначав святий Ієронім. У тексті «Нових Богів» Е. Чорана ця ідея набуває особливого розвитку. За ним, коли більшість інтелектуалів надає перевагу Гомеру і Платону, то менш освічені люди задовольнялися писаннями Святих Отців. Ось і стало проблемою те, що елітарна меншість не змогла протистояти неосвіченій більшості, яка сприймала доступні тексти Отців на віру, не знаючи логіки Аристотеля і не маючи критичного мислення.

Римляни вважали, що чим більше людина визнає богів, тим більше вона шанує Божественне Начало, оскільки ці божества – це лише прояви цілісного і єдиного Священного

Абсолюту. Ставити обмеження на кількість божеств вважалося неприйнятним. У цьому звинувачували християн. Монотеїзм пригнічує людину, але робить її набагато глибшою. Саме в цьому, на думку Е. Чорана, була перемога християнства. Ця ідея зробила людину хворою, але внутрішньо більш цілісною. Коли римське язичництво як релігія було більш людським, тоді християнство постало як релігія діалогу та внутрішнього пізнання, цілком відповідаючи запитам космополітизму Римської імперії. Християнство забрало свободу вибору для себе Бога. Хоча, як зауважує Е. Чоран, це нікуди не зникло, адже виник культ святих, і християни залишили структуру язичницького світогляду, залишаючи за іпостасями святих загадкову персону Великого Аноніма, або за версією Е. Чорана – Фантома. Він розмірковує над тим, що християнство не звільнило людський дух, а навпаки, закувало його в нові ланцюги, змусило його зануритися в себе. Релігійні закони тримають людину у в'язниці, обмежену жорстокими межами, за які людина не має права виходити, але водночас залишають їй абсолютну свободу змінювати своє становище в зовнішньому світі, досліджувати свої пороки і гріхи, каятися в них для того, щоб вважати себе вільною. Е. Чоран вказує, що єдина втіха, яку подарувало християнство людині – це екстаз, втіха ув'язненого духу, що притаманно авторитарній релігії. Це прорив до священного, звернення до джерел, втеча в самого себе. Подібні мотиви притаманні також і гностичній традиції, коли екстаз і одкровення індивіда – єдиний шлях для того, щоб прокинутися та прагнути звільнення від в'язниці, у якій знаходиться людський дух. У цій реальності людина позбавлена власного дому чи пристановища, де може відпочити. Тому залишається лише божественна природа, у яку потрібно зануритися якомога глибше. А для цього потрібно пробиватися у прірву, що знаходиться в нашій душі, і звільнити звідти нашу духовну природу. Це своєрідні пошуки раю у власному «Я» у час, коли релігія стає дуже розмитою. Так це було як в епоху еллінізму, так і в постмодернізмі. Тепер же починається переоцінка Божественного.

Всі божества стають істинними, релігії починають єднатися, створювати синкретичний культ. Ідеальним втілення цього став Римський пантеон. Людина стомилася молитися гіпотетичному Богові, «молитва не терпить нюансів» [5, с. 45]. Щоб знищити цивілізацію, потрібно знищити її богів. Саме цим і зайнялися перші християни, як вважає Е. Чоран. Не наважуючись напасти відкрито на Римську імперію, вони почали винищувати римську релігію. Зняття кордонів, що відбувається і сьогодні, дало змогу розповсюдитися християнству, але водночас і створило найбільшу проблему, яку так ніхто і не подолав. Це призвело до відчуження людини, її замкнутості у великому просторі, де центр всюди, а меж немає. Точка опори розташована в самій людині, але підтримувати немає чого. Тому християни почали будувати власну імперію та встановлювати кордони. Певним чином їм у цьому допомогли мусульмани, які позначили межі християнської імперії. Позбавлення кордонів породжує більше свободи – дає право вибору. Це у своїй основі містить принцип множинності, що роздроблює Абсолют, формує безкінечну кількість істин, що однаково підтверджені й однаково короткотермінові. Це, своєю чергою, породжує іншу крайність: в античному світі це створило гностицизм, а в ХХ ст. – екзистенціалізм. Людині легко загубитися серед такої кількості істин, тому виникає концепт «відчуженості», «інакшості» та усвідомлення своєї самотності серед безкінечності. Як єдиномисляча істота, що здатна віднайти Божественну істину серед інших істин, людина намагається пізнати себе, а водночас пізнати і Бога.

Повертаючись до опису християн словами Цельса і Юліана, Е. Чоран звертає увагу на те, що християни не соромилися використовувати жодних засобів заради прозелітизму. Вони поєднали непоєднуване, помістили життя і смерть в одну церемонію, про що скептично відгукувався Юліан. Язичництво завжди проводило культу, що були пов'язані зі смертю, таємно, приховуючи їх за лаштунками містерії. Туди могли потрапляти лише обрані, які в кінці церемонії споглядали на символ життя. В Елевсині таким символом був колосок злаків, які виносив жрець у фіналі церемонії [8, с. 363]. Е. Чоран вказує на те, що християнство було приречене перемогти, але надто велике захоплення успіхами

негативно вплинуло на його подальшу історію. Єдиним гідним суперником християн у пізньоантичний час він вважав маніхеїв.

Так виникає ідея очікування Страшного суду, тобто перенесення майбутнього суто в матеріальну та історичну площину. Е. Чоран прихильний до думки Цельса, що Богові непотрібно виправляти своє творіння. Але ідея про Апокаліпсис перемогла, відсунувши на задній план ідею циклічного розвитку. Саме тому людина перестає відчувати опору сьогодення, як чогось такого, що витягнуте з безкінечної перспективи. Центральним каталізатором для автора «Злого деміурга» стала релігійна безхребетність олександрійської епохи, коли людина стомилася від духовних пошуків. Співіснування істин заперечувалося, оскільки люди перестали задовольнятися їх фрагментарністю. Виникає бажання цілісності, необмеженості, що має чіткі межі. Незважаючи на певний скептицизм до християнської релігії, все ж він вбачає великий позитив у тому, що перемогу здобув «розіп'ятий Бог», оскільки Новий Бог відкрив людині нові грані та перспективи розвитку. Самозаглиблення, що відкрило людині екстаз, створило практики відчуження від світу, які стали тепер доступними для кожного, а не лише обраних, як це було в містеріальних релігіях елліністичної епохи.

Висновки. Філософія Е. Чорана формує своєрідну «Інакшість», робить її актуальною у складних умовах сучасного розвитку історії філософії. На відміну від спадщини багатьох інших інтелектуалів, значно оптимістичніших – це філософія нашої епохи. Людина випала із вічності в історію, а з історії – у позачасові межі. Філософські погляди Е. Чорана не дають нам готових відповідей на те, що нам робити і як далі рухатися, вони лише запрошують нас до роздумів. Це приклад того, як можна віднайти в собі сили навіть у найтемніших закутках людської природи; нові точки опори для того, щоб перевернути природу. Він ствердив власну філософію прикладом свого життя. Після виїзду з Румунії Е. Чоран до самої смерті залишався апатридом – особою без громадянства, вічним подорожнім та аскетом, який не мав постійної роботи та усталених соціальних меж.

Політичні процеси, що відбулися під час життя цього румунського інтелектуала, докорінно змінили політичний «пейзаж» Європи. Також відбулося переформатування інтелектуальної традиції, відкрилися кордони і почали утворюватися нові союзи; відбувалися болісні процеси над мислителями, що прийняли у свій час праву ідеологію. Е. Чоран обирає очищення своєї сутності шляхом страждання, зануренням самого себе в агонію та аскетизм. Він намагався перетворитися лише в споглядача історії, до якої належав, і розповісти «нову історію» людини, що опинилася за межею часу, у рамках позачасового буття. Зокрема вплив і відображення правої ідеології також може бути об'єктом для подальших досліджень. Також, на нашу думку, відкритою залишається проблема проведення глибшого аналізу впливу релігійних доктрин на філософію Е. Чорана, зокрема буддійського компоненту.

Спроба поглянути на світ очима гностика, яку здійснив Е. Чоран, є досить радикальною, адже такий світогляд був засуджений християнством та середньовічною філософією. Історія становлення християнства очима гностиків була переповнена скептицизмом, яким володів також і румунський мислитель, хоча це не допомогло подолати активний розвиток нової релігії. Гностицизм був розроблений для звільнення особистості, розвитку людини. Пошук знань відбувався у закритому, навіть таємному, середовищі. Таким шляхом пройшов Е. Чоран. Розвиваючи гностичні ідеї у своїй праці «Злий деміург», він вийшов за межі традиційної філософії свого часу навіть у сфері нігілізму та екзистенціалізму. Зустріч домодерних традицій із постмодерним світоглядом у його праці знайшла відображення в теорії «жаху перед історією». Саме ж відчуття історії Е. Чоран намагався подолати своєю філософією, використовуючи джерела гностичного і буддійського світогляду. На нашу думку, йому це вдалося зробити і подолати власну історію.

Список використаної літератури

1. Sunic T. Emil Cioran and The culture of Death [Electronic recourse] / T. Sunic. – Accessed mode: <http://www.mediamonitors.net/tomislavsunic3.html>.

2. Ligotti T. *The Conspiracy Against the Human Race* / Thomas Ligotti. – New York: Hippocampus Press, 2010. – 246 p.
3. Дністровий А. Слово про Сьорана / А. Дністровий // Сьоран [Еміль Чоран]. Допінг духу. – К.: Грані-Т, 2011. – С. 5-24.
4. Ленель-Лавастин А. Забытый фашизм. Ионеско, Элиаде, Чоран. – М.: Прогресс-Традиция, 2007. – 528 с.
5. Чоран Э. После конца истории / Э. Чоран. – СПб.: Symposium, 2002. – 543 с.
6. Йонас Г. Гностицизм (Гностическая религия) / Г. Йонас. – СПб.: Лань, 1998. – 384 с.
7. Хосроев А. Л. История манихейства / А. Л. Хосроев. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2007. – 480 с.
8. Элиаде М. История веры и религиозных идей / М. Элиаде. – М.: Академический Проект, 2012. – Т. 1: От каменного века до элевсинских мистерий, 2008. – 463 с.
9. Аббаньяно Н. Мудрость философии и проблемы нашей жизни / Н. Аббаньяно. – СПб.: Алетейя, 2000. – 311 с.
10. Ориген (учитель Александрийский). Против Цельса. Апология христианства / Ориген (учитель Александрийский). – М.: Учебно-информац. экуменич. центр ап. Павла, 1996. – 366 с.

References

1. Sunic, T. (2003). Emil Cioran and The culture of Death. *Retrieved from: <http://www.mediamonitors.net/tomis/lavsunic3.html>*.
2. Ligotti, T. (2010). *The Conspiracy Against the Human Race*. New York: Hippocampus Press
3. Dnistrovyi, A. (2011). A word about Cioran. *Cioran [Emil Choran]. Stimulant of spirit*, 5-24. Kyiv: Grani-T (in Ukr.)
4. Lenel-Lavastin, A. (2007). *Forgotten fascism. Ionesco, Eliade, Choran*. Moscow: Progress-Tradiciya (in Russ.)
5. Choran, E. (2002). *After the end of history*. St. Petersburg: Symposium (in Russ.)
6. Jonas, H. (1998). *Gnosticism (Gnostic religion)*. St. Petersburg: Lan' (in Russ.)
7. Khosroev, A. L. (2007). *History of Manichaeism*. St. Petersburg (in Russ.)
8. Eliade, M. (2012). *History of faith and religious ideas, I*. Moscow: Academic project (in Russ.)
9. Abban'vano, N. (2000). *Wisdom of philosophy and problems of our life*. St. Petersburg: Aleteya (in Russ.)
10. Oryhen (teacher Aleksandryiskyi) (1996). *Against Celsus. Apologia of christianity*. Moscow (in Russ.)

SCHEPANSKYI Vitalii Viktorovych

Candidate of Sciences (Philosophy),
research assistant at the Department
of Religious Studies and Theology
The National University of Ostroh Academy,
e-mail: v.shchepanskyi@gmail.com

GNOSTIC ANTHROPOLOGY OF EMIL CIORAN

Abstract. *The research is intended to outline and understand the factors of the formation of Emil Cioran's anthropological project, which involves the logical solution of the following tasks. a) to outline the sources of E. Cioran's anthropological project in the philosophy of the modern age; b) to emphasize the relations between the philosophical views of E. Cioran and M. Heidegger as well as the impact of ancient Gnosticism on philosophic views of the Romanian philosopher. The author derives from the inadequacy of the superficial review of E. Cioran's anthropological views, where, the person appears to be the bearer of the divine spark as a reservoir, and the ethics of a person is formed in the apophatic dimension of the existence of meanings. The factors of Gnostic anthropology domination and the image of a man in the philosophical heritage of E. Cioran is associated with his interest in the history of the Bogomiles and Cathars movements, uniting his homeland in the Balkans and France where he lived in the second half of his life. The author proved that E. Cioran was one of the first thinkers of the twentieth century, who managed to implement the Gnostic heritage in the postmodern philosophy. This led to the widening of Descartes' views beyond the superficial scientific research that had been carried out earlier by other scholars. Also it is proven that the ideas of E. Cioran were a kind of reflection on the challenge of time associated with the radical transformation of the world and human after the Second World War. At the heart of E. Cioran's ideas lies the Gnostic doctrine of the "Evil Demiurge", which he skillfully embodied within the framework of his anthropological project. An analysis of his heritage reveals to us a profound link between the thinker and his culture and the possibility of understanding of human existence in a new perspective.*

Key words: *E. Cioran, Gnosticism, anthropology, ethics; the nature of man; existentialism; pessimism.*

Одержано редакцією 15.04.2018
Прийнято до публікації 11.06.2018